

EGE ÜNİVERSİTESİ HEMŞİRELİK FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYİNİN İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF NURSING FACULTY STUDENTS' BURNOUT LEVELS

Prof.Dr.M.Olcay ÇAM*

Arş.Gör.Gizem BEYCAN EKİTLİ*

Hemşire Tuğba Büşra DÖKMETAŞ

Hemşire Nazgül MERCAN

*Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği AD.

Geliş Tarihi/Received: 13.08.2018

Kabul Tarihi/ Accepted: 21.12.2018

ÖZ

Amaç: Bu çalışmanın amacı, Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi öğrencilerinin tükenmişlik düzeylerini sosyo-demografik ve akademik değişkenler çerçevesinde incelemektir.

Gereç-Yöntem: Toplam 722 öğrencinin katıldığı bu çalışmada, Schaufeli ve ark. (2002) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Çapri, Gündüz ve Gökçakan (2011) tarafından yapılan Maslach Tükenmişlik Ölçeği-Öğrenci Formu (MTÖ-ÖF) kullanılmıştır. Verilerin analizinde; Kolmogorov-Smirnof analizi, Kruskall Wallis, Mann Withney U testleri kullanılmıştır.

Bulgular ve Sonuç: Araştırmada öğrencilerin tükenmişliklerinin; cinsiyet, medeni durum ve yaşanan yer değişkenlerinden etkilenmediği ancak, yaş grubundan, sınıf düzeyinden, ekonomik durumdan, herhangi bir ek işte çalışma durumundan, haftada görülen ders saatinden, not ortalamasından, bölüme kendi isteğiyle gelip gelmeme durumundan, bölümden memnuniyetten, kendi bölümüyle ilgili bir alanda çalışma durumundan, herhangi bir etkinliğe katılma durumundan, eğitim sisteminden memnuniyet ve eğitim ortamının fiziki koşullarından etkilendiği sonucuna varılmıştır. Elde edilen sonuçlar çerçevesinde öğrencilerin tükenmişlik durumunun yaş ortalaması büyük, ekonomik durumunu kötü algılayan, herhangi bir işte çalışan, 3 ve 4. Sınıf, 30 saat ve üzeri ders gören, 2.50 ve altı not ortalamasına sahip, herhangi bir sosyal etkinliğe katılmayan, bölüme kendi isteğiyle gelmeyen, bölümünden memnun olmayan, bölümüyle ilgili bir alanda çalışmak istemeyen, bölümün eğitim sistemi ve

eğitim ortamının fiziki koşullarından memnun olmayan gruptan kaynaklandığı saptanmıştır. Bu sonuçlar çerçevesinde tartışmalar yapıp öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik Sendromu, Hemşirelik, Öğrenci, Üniversite

ABSTRACT

Objective: The aim of this study is to examine the burnout levels of Ege University Faculty of nursing students' within the framework of socio-demographic and academic variables.

Methods: A total of 722 in this study, Maslach Burnout Inventory-Student Survey (MBI-SS) developed by Schaufeli et al. (2002) and adapted to Turkish by Çapri, Gündüz and Gökçakan (2011) was used. Kolmogorov-Smirnof analysis, Kruskal Wallis, Mann Withney U tests were used in the analysis of data.

Results and Conclusion: Burnout of students in research; however, it has been concluded that it is not affected by gender, marital status and displacement variables, but it is affected by age group, grade, economic status, status of working, weekly course hours, cumulative GPA, enthusiasm and willingness for entry into faculty, satisfaction of the department, willingness to become a nurse, participation in any social activity, satisfaction of education system and physical conditions of faculty. In terms of the results it has been derived from higher average age, lower economic situation, working status, being third and intern grade, weekly thirty and more hours lectures, having 2.50 and lower average grade point, participate in any social activity, unwillingness for entry into faculty and becoming a nurse. Within the framework of these results, discussions were made and recommendations were presented.

Keywords: Burnout Syndrome, Nursing, Student, University

GİRİŞ

Türkiye’de sağlık çalışanları, eğitimciler ve yöneticilere yönelik değişik disiplinler tarafından tükenmişlik ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır (Çam 1991, Ergin 1992, Kaçmaz 2005). Yetmişli yıllar boyunca yapılan ilk araştırmalar, tükenmişlik olgusunu tanımlamaya, ona isim bulmaya yönelik betimsel, gözleme dayalı ya da vaka çalışması niteliğinde olmuştur (Maslach ve ark. 2001). Seksenli yıllarda ilgili literatür çalışmalarının yön değiştirdiği, daha çok tükenmişliğin yapısını açıklamaya dönük araştırmaların yer aldığı görülmektedir (Sertöz ve ark. 2008, Lamonth ve ark. 2010). Çalışmalar daha geniş örneklem gruplarında yapılmaya başlanmış ve bu dönemde geliştirilen ölçme araçları kullanılmıştır. Bu süreçte, Maslach ve Jackson (1981) tarafından geliştirilen Maslach Tükenmişlik Envanteri (MTE) (Maslach Burnout Inventory-MBI) birçok araştırmacı tarafından kullanılmış (Karadağ ve ark. 2001, Metin ve ark. 2007, Gündüz ve ark. 2012) ve kullanılmaya devam edilmektedir. Ülkemizde MTO’nün güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları ilk olarak Çam (1991) tarafından gerçekleştirilmiş, sonrasında Ergin (1992) tarafından tekrarlanmıştır (Çam 1991, Çam 1992, Ergin 1992). Bu dönemde tek bir tanım üzerinde görüş birliği olmasa da tükenmişlik, çalışmaların ortaya koyduğu sonuçlarla üç bileşeni olan bir yapı olarak ele alınmıştır. Bunlar; *duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarının azalmasıdır* (Çam 1991, Çam 1992, Ergin 1992, Tansel 2015).

Duygusal tükenme; tükenmişliğin stres boyutunu ifade etmekte olup, enerji yitimi ve yorgunluk olarak tanımlanmaktadır. Duygusal tükenme, strese çok benzer bir tepki olmasına karşın stresten ayrılan özelliği, tükenmişliğin diğer bileşenleri olan duyarsızlaşma ve kişisel başarıyla birlikte ele alınmasıdır.

Duyarsızlaşma; tükenmişliğin kişiler arası ilişkilerdeki yanıyla ilgili olup, çalışanların kendisiyle ve hizmet verdiği kişilere karşı duyarlılığının azalması; başka bir ifadeyle, kendinden ve hizmet verdiklerinden duygusal ve bilişsel olarak uzaklaşması şeklinde nitelendirilmektedir (Maslach ve ark. 2001).

Kişisel başarı; diğer iki bileşenle ilişkili bir kavram olup (Byrne 1994), duygusal olarak tükenen ve işiyle arasına mesafe koyan çalışanların, kendilerini yeterince üretken ve başarılı görmemelerini ifade eder.

Maslach ve Leiter (1997) tükenmişlik ile ilgili görüşlerini farklı şekilde genişletmiş, başlangıçtaki kişilerarası yapılandırmalarının yanında tükenmişliğin yalnızca insana yönelik mesleklerdeki çalışanlarda görülen bir olgu olmadığını ileri sürmüştür. Ortaya konulan bu yeni anlayışa göre "tükenmişlik", yapılan iş ne olursa olsun insanların yaptıkları ve yapmak zorunda oldukları şeyler arasındaki bir altüst olmayı göstermekte; insanların değerleri, onurları, saygınlıkları ve ruhlarındaki aşınımı temsil etmektedir. Başka bir ifadeyle tükenmişlik yapılan eylemin kişi üzerindeki zorlayıcı etkilerinin zamanla enerji yitimi ve tükenme oluşumuna yol açıyor oluşuyla ifade edilmektedir.

Psikolojik açıdan bakıldığında, derse katılım ve ders görevlerini yerine getirme gibi zorunlu eylemler ve sınavlardan geçme gibi özel bir amaca ilişkin yönelimler "iş" olarak tanımlanabilmekte ve "iş"e eşit bir anlam ifade etmektedir (Schaufeli 2002 ve Taris, 2005'den akt.). Buna dayanarak ölçeğin Schaufeli ve ark. (2002) tarafından üniversite öğrencilerine uyarlanmasıyla tükenmişlik olgusu öğrenci evreninde de incelenmeye başlanmıştır. Tükenmişlik üzerine olan araştırmalar, farklı meslek gruplarını ve bu araştırmanın da katılımcılarını oluşturan öğrencileri kapsayarak yaygınlaşmıştır (Schaufeli ve ark. 2002, Tansel 2015).

Bilgiç'in (2015) çalışmasında belirttiği üzere bazı meslek gruplarında, öğrencilik sürecinin belli dönemlerinden itibaren mesleki uygulama zorunluluğu ve insanlarla yoğun etkileşim sorumluluğu bulunmaktadır (Akt. Atalayın ve ark. 2013). Özellikle sağlık alanı içinde bulunan öğrenciler eğitimlerinin başından itibaren hastane ortamında etkin olarak bulunmakta, gerektiğinde gece nöbet tutmaktadır (Güdük ve ark. 2005, Naçar ve ark. 2012) Sürekli olarak hastaların gereksinimlerine karşılık vermek, yaşamları tehlike altında ya da ölmek üzere olan ve ağır-acı çeken insanlarla çalışmak, ailelerin ve profesyonel ekibin beklentileri ile karşılaşmak önemli psikolojik zorlayıcılardır (Sevencan ve ark. 2011, Kaya ve Ariöz 2014). Bu nedenle öğrenciler travmatik deneyimleri, bakım rolünün öncelikli sorumlusu olmaları, verimli ve etkili kişilerarası ilişkiler sürdürmek gibi sorumluluklarla (Akt. Ertekin ve ark. 2015) yoğun stres durumları ile karşı karşıya gelmektedir (Sevencan ve ark. 2011). Öğrencilerin hastane ortamında karşılaştığı rol belirsizliği, aşırı iş yükü, sosyal destekten yoksun olma, motivasyon azlığı, zaman baskısı, gece çalışma ve uykusuz kalma, hastane ortamında karşılaştığı stres ve stresle başa çıkmadaki başarısı tükenmişliğe katkıda bulunmaktadır (Sevencan ve ark. 2011, Atalayın ve ark. 2012, İshak ve ark. 2013).

Tüm bu etmenler mesleğe bağlı yıpranmayı hemşireler açısından öğrencilik yıllarından itibaren bir risk haline getirmekte, çeşitli ruhsal ve fiziksel sorunlar ve hatta intihar girişimleri için bir zemin hazırlamakta (Ishak ve ark. 2013) ve profesyonel yaşamları boyunca da artarak ilerlemektedir (Sevencan ve ark. 2011). Bu nedenle hemşirelik öğrencilerinde tükenmişliği belirlemek, öğrencilerin fiziksel ve ruhsal sağlığını korumak ve güçlendirmek için olduğu kadar, profesyonel yaşama geçildiğinde sunulacak bakım kalitesinin yüksek düzeyde tutulabilmesi açısından da büyük önem teşkil etmektedir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi öğrencilerinin tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır. Evren 1444 öğrenciden oluşmakta olup örnekleme yöntemi kullanılmadan verileri eksiksiz dolduran ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan 722 öğrenci (tüm evrenin %50'si) araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Uygulama sürecinde kurum izinleri ve öğrenci onamları alınmıştır. Veriler öğrencilere dağıtılan anket formları yardımıyla toplanmıştır. Anketler öğrencilerin kendileri tarafından beş dakikalık sürede doldurulmuştur.

Araştırmanın anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm araştırmacılar tarafından hazırlanan öğrenci kişisel bilgi formu, ikinci bölüm ise öğrencilerin tükenmişlik düzeylerini incelemek amacıyla kullanılan Maslach Tükenmişlik Ölçeği-Öğrenci Formu (MTÖ-ÖF)'ndan oluşmaktadır.

Tanıtıcı Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından oluşturulan bu form öğrenci hemşirelerin tükenmişliği yordama olasılığı bulunan değişkenlerin belirlenmesi amacıyla literatür doğrultusunda geliştirilmiştir (Rees ve ark. 2016). Araştırmaya katılan öğrencilerin kişisel bilgilerini; yaş, cinsiyet, medeni durum, ekonomik durum, herhangi bir işte çalışma durumu, bölümlerini isteyerek seçip seçmeme, bölümden memnuniyet, başarı durumu, haftada görülen toplam ders saati, sahip olunan not ortalaması, sosyal etkinliklere katılım, okulun eğitim sisteminden memnuniyet gibi verileri içermekte ve toplam 15 maddeden oluşmaktadır.

Maslach Tükenmişlik Ölçeği – Öğrenci Formu (MTÖ-ÖF): Schaufeli ve ark. (2002) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Çapri, Gündüz ve Gökçakan (2011) tarafından yapılan Maslach Tükenmişlik Envanteri- Öğrenci Formu üç alt ölçeği içeren, 13 maddeden oluşmaktadır. Bu alt ölçekler 'Duygusal Tükenme (5 madde)', 'Duyarsızlaşma (4 madde)', 'Kişisel başarı (4 madde)' alt ölçekleridir. Ölçek, beşli likert tipinde olup, ölçek maddeleri "hiçbir zaman: 1", "bazen: 2", "ara sıra:3", "genellikle: 4", "her zaman:5" biçiminde puanlanmaktadır. 'Duygusal Tükenme' ve 'Duyarsızlaşma' alt ölçeklerinden alınan yüksek puanlar ile 'Kişisel başarı' alt ölçeğinden alınan düşük puanlar tükenmişliğin olduğunu göstermektedir. Türkçe uyarlayıcılarından ölçeğin kullanım izni elektronik posta yoluyla edinilmiştir.

Verilerin analizinde sayı, yüzde ve ortalama dağılımlardan ve normal dağılıma uymayan bağımsız gruplardaki farkın anlamlılığı testlerinden yararlanılmıştır. Dağılımın normalliği Kolmogorov-Smirnof analizi ile incelenirken bağımsız iki ve üstü

gruplar arası incelemeler Kruskall Wallis, Mann Withney U korelasyon testleri ile yürütülmüştür.

BULGULAR VE YORUM

Öğrencilerin Maslach Tükenmişlik-Öğrenci Formu (MTÖ-ÖF) alt ölçek puan ortalamaları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Öğrencilerin MTÖ-ÖF puan ortalamalarına göre dağılımı

	Min	Maks	\bar{X}	Ss	Puan Aralığı
Duygusal Tükenme	5.00	25.00	17.57	4.94	5-25
Duyarsızlaşma	4.00	20.00	11.99	4.46	4-20
Kişisel başarı	4.00	20.00	13.12	3.07	4-20

Öğrencilerin yaş ortalamaları 21.6 ± 1.7 (min=18, maks=39) yıl olarak belirlenmiş olup ölçeğin her alt boyutu için istatistiksel olarak doğrusal yönde zayıf bir ilişki saptanmıştır ($p < 0.05$). Yaş ortalaması arttıkça ölçek puanları her boyutta artmaktadır. Öğrencilerin sosyo-demografik ve akademik özelliklerine göre MTÖ-ÖF puan ortalamalarının dağılımları Tablo. 2’de sunulmuştur. Araştırmaya katılan öğrencilerin ($n=722$); %86.7’si kadın, %32.7’si 3.sınıf, %98.6’sı bekar, %54.6’sı yurttan yaşamakta, %83.5’i ekonomik durumunu “orta” olarak değerlendirmekte, %91.4’ü herhangi bir ek işte çalışmamakta, %60.0’i 30 saat ve üzeri ders görmekte, %68.6’sının not ortalaması 2.51-3.49 arası, %61.6’sı hemşirelik bölümünü kendi isteğiyle tercih ettiğini ifade etmekte, %77.6’sı okudukları bölümde çalışmak istemekte, %56.0’ı sosyal etkinliklere bazen katılabilmekte, %47.0’i okulun eğitim sisteminden memnun değilken, %84.3’ü okulun fiziki koşullarını yetersiz olarak değerlendirmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Öğrencilerin MTÖ-ÖF puan ortalamalarına göre dağılımı

Değişkenler	n	%	Duyusal Tüklenme ($\bar{X} \pm SS$)	Duyarsızlaşma ($\bar{X} \pm SS$)	Kişisel Başarı ($\bar{X} \pm SS$)
Cinsiyet					
Kadın	626	86.7	17.7 \pm 4.9	11.9 \pm 4.5	13.1 \pm 3.1
Erkek	96	13.3	16.7 \pm 5.4	12.7 \pm 4.0	13.0 \pm 2.9
			Z=-1,645 p=0.100	Z=-1,890 p=0.059	Z=-,401 p=0.688
Medeni durum					
Evli	10	1.4	15.2 \pm 4.5	10.8 \pm 3.7	13.7 \pm 2.9
Bekar	712	98.6	17.6 \pm 4.9	12.0 \pm 4.5	13.1 \pm 3.1
			Z=-1,599 p=0.110	Z=-,972 p=0.331	Z=-,464 p=0.642
Yaşadıkları yer					
Evde	236	32.7	18.0 \pm 5.0	12.5 \pm 4.5	13.1 \pm 3.0
Yurtta	394	54.6	17.3 \pm 5.0	11.7 \pm 4.4	13.0 \pm 3.1
Ailenin yanında	92	12.7	17.4 \pm 4.9	12.1 \pm 4.4	13.6 \pm 3.0
			KW=3,09 p=0.212	KW=4,97 p=0.083	KW=2,22 p=0.328
Ekonomik durum					
İyi	53	7.3	16.7 \pm 4.7	11.9 \pm 4.7	14.0 \pm 2.9
Orta	603	83.5	17.5 \pm 4.9	11.7 \pm 4.3	13.1 \pm 3.0
Kötü	66	9.1	11.9 \pm 5.5	14.3 \pm 4.8	12.9 \pm 3.7
			KW=10,00p=0.007	KW=18,4 p=0.000	KW=4,459 p=0.108
Herhangi bir işte çalışma					
Evet	62	8.6	19.0 \pm 5.1	12.9 \pm 4.8	13.0 \pm 3.1
Hayır	660	91.4	17.4 \pm 4.9	11.9 \pm 4.4	13.1 \pm 3.1
			Z=-2,496 p=0.013	Z=-1,735 p=0.083	Z=-,109 p=0.914
Sınıf seviyesi					
1.sınıf	149	20.6	15.5 \pm 4.6	10.5 \pm 3.7	12.6 \pm 2.0
2.sınıf	140	19.4	16.9 \pm 5.3	11.4 \pm 4.5	13.2 \pm 2.6
3.sınıf	236	32.7	18.9 \pm 4.6	12.8 \pm 4.2	12.6 \pm 3.0
4.sınıf	197	27.3	18.1 \pm 4.7	12.6 \pm 4.9	14.1 \pm 3.1
			KW=47,8 p=0.000	KW=29,61p=0.000	KW=28,20 p=0.000
Hafta da görülen ders saati					
21-30 saat	288	39.9	16.2 \pm 5.0	11.0 \pm 4.1	12.9 \pm 3.0
30 saat ve üzeri	433	60.0	18.5 \pm 4.7	12.7 \pm 4.5	13.3 \pm 3.1
			Z=-6,082 p=0.000	Z=-5,046 p=0.000	Z=-1,723 p=0.085

Not ortalaması					
2.50 ve altı	172	23.8	18.8±5.0	13.1±4.3	12.3±2.9
2.51-3.49	495	68.6	17.4±4.8	11.8±4.4	13.3±3.1
3.50 ve üzeri	55	7.6	14.9±4.7	10.0±4.3	14.1±2.4
			KW=26,5 p=0.000	KW=26,46p=0.000	KW=20,54 p=0.000
Bölüme kendi isteğiyle gelme					
E vet	445	61.6	16.5±4.8	11.1±4.2	13.4±2.9
Hayır	275	38.1	19.3±4.8	13.3±4.5	12.6±3.3
			Z=-7,543 p=0.000	Z=-6,325 p=0.000	Z=-3,680 p=0.000
Bölümden memnuniyet					
E vet	435	60.2	16.0±4.6	10.5±3.9	13.7±2.8
Hayır	287	39.8	20.0±4.5	14.3±4.2	12.3±3.3
			Z=-11,03 p=0.000	Z=-11,33 p=0.000	Z=-6,617 p=0.000
Kendi bölümüyle ilgili alanda çalışma					
E vet	560	77.6	16.9±4.8	11.3±4.2	13.4±2.9
Hayır	156	21.6	19.9±4.9	14.6±4.3	12.1±3.5
			Z=-6,871 p=0.000	Z=-8,141 p=0.000	Z=-4,626 p=0.000
Sosyal etkinliğine katılma					
E vet	166	23.0	16.3±5.1	11.1±4.5	13.5±2.9
Bazen	404	56.0	17.5±4.6	12.0±4.3	13.1±2.9
Hayır	152	21.1	19.0±5.4	13.1±4.6	12.7±3.6
			KW=56,8 p=0.000	KW=40,00p=0.000	KW=13,54 p=0.000
Eğitim sisteminden memnuniyet					
Çok memnunum	9	1.2	13.2±3.6	10.4±3.7	15.0±3.3
Memnunum	127	17.6	15.1±4.5	9.6±3.8	13.7±3.0
Kararsızım	247	34.2	16.4±4.4	10.9±3.8	13.0±2.7
Memnun değilim	339	47.0	19.5±4.8	13.7±4.5	12.9±3.3
			KW=106,4p=0.000	KW=99,81p=0.000	KW=11,82 p=0.008
Eğitim ortamının fiziki koşulları					
Yeterli	22	3.0	15.2±4.5	10.0±3.9	13.9±3.3
Kısmen yeterli	91	12.6	15.7±4.5	10.7±3.9	13.2±2.9
Yetersiz	609	84.3	17.9±4.9	12.3±4.5	13.1±3.1
			KW=21,64p=0.000	KW=13,97p=0.001	KW=1,638 p=0.441

Z= Mann Withney U, KW=Kruskal Wallis

Öğrencilerin MTÖ-ÖF puan ortalamalarının; ekonomik durum, herhangi bir ek işte çalışma, sınıf düzeyi, haftada görülen ders saati, not ortalaması, bölüme kendi isteğiyle gelme durumu, bölümden memnuniyet, kendi bölümüyle alakalı bir işte çalışma durumu, eğitim sisteminden memnuniyet ve eğitim ortamının fiziki koşullarından etkilendiği saptanmıştır (Tablo 2).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Öğrencilerin yaş ortalamaları değişkenine göre MTÖ-ÖF'dan alınan puan ortalamalarının dağılımı değerlendirildiğinde, yaş artışı ile birlikte, ölçek puanlarının da her boyutta arttığı görülmüştür. Nitekim Bekir ve arkadaşları (2012) da öğrencilerin tükenmişlik ölçeğinden aldıkları puanların yaşlara göre değişmekte ve 23-24 yaş grubunun puanlarının, 19-20 yaş grubu tükenmişlik ölçek puanlarına göre daha yüksek olduğunu saptamıştır. Ayrıca Ören ve Türkoğlu (2006)'nun yaşı büyük olan öğrencilerin daha fazla duyarsızlaşma gösterdikleri bulgusu da bu sonuçları desteklemektedir. Bu bulgular yaş artışıyla birlikte tahammülsüzlük artışının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Cinsiyet değişkenine göre MTÖ-ÖF'dan alınan puan ortalamalarının dağılımı değerlendirildiğinde, kadın ve erkeklerde puan ortalamalarının ölçeğin herhangi bir boyutu için istatistiksel olarak anlamlı düzeyde değişiklik göstermediği saptanmıştır. Aynı şekilde Gündük ve arkadaşları (2005) ile Seçer (2015) de kadın ve erkek öğrencilerin tükenmişlik puanları arasında anlamlı bir fark saptamamıştır. Ancak, Gündüz ve ark. (2012), duyarsızlaşma alt ölçeğinde erkek öğrencilerin, duygusal tükenme alt ölçeğinde ise kadın öğrencilerin daha fazla tükenmişlik yaşadığını saptamıştır. Kaya ve Arıöz (2014) erkek öğrencilerin daha duyarsız, kadın öğrencilerin ise kişisel başarı puanlarının daha yüksek olduğunu saptamıştır. Balkıs ve arkadaşları (2011), Atalayın ve arkadaşları (2013), Çam ve Engin (2017) ve Chunming ve ark. (2017) ise kadın olmanın tükenmişliği düşürdüğünü aktarmıştır. Bu bulgu erkek öğrencilerde düşük kişisel başarı düzeyinin yüksek olması, erkek cinsiyet rolüne atfedilen rekabetçilik ve başarı beklentilerinin oluşturduğu baskı sonucu gerçekleşmiş olabileceği ile ilişkilendirilmiştir.

MTÖ-ÖF puan ortalamalarının öğrencilerin medeni durumlarına göre dağılımları değerlendirildiğinde, evli ve bekar öğrencilerin puan ortalamalarının ölçeğin herhangi bir boyutu için anlamlı düzeyde değişiklik yaratmadığı gözlenmiştir. Kaya ve Arıöz (2014) de öğrencilerin tükenmişlik düzeyleri ile medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki saptamazken; Çam ve Engin (2017), Chunming ve ark. (2017), Njim ve ark. (2018) araştırmalarında evliliğin tükenmişlik düzeyini arttırdığını aktarmıştır. Bizim örneklemimizde yer alan az sayıda evli öğrencinin yaşları gereği evliliklerinde daha kısa zaman geçirdikleri varsayılabilir. Bu nedenle tükenmişliğin daha az yaşanması olasılığı bulunabilir. Kesin sonuçlara ulaşılması için daha detaylı araştırmalar yapılması gerekmektedir.

Öğrencilerin MTÖ-ÖF puan ortalamalarının yaşadıkları yere göre dağılımları değerlendirildiğinde, evde, yurttan ve aile yanında kalan öğrencilerin puan

ortalamalarının ölçeğin herhangi bir boyutu için anlamlı düzeyde değişiklik yaratmadığı saptanmıştır. Çavuşoğlu (2009), Tümkaya ve Çavuşoğlu (2010) ve Sarıgöz ve Çermik (2012)'in bulguları da araştırmamızı destekler niteliktedir. Bu bulgu birlikte yaşanan aile üyesi ya da arkadaşın sosyal bir destek ya da zorlayıcı olarak öğrenciyi etkilemediği şeklinde yorumlanabilir.

Duygusal Tükenme ve Duyarsızlaşma alt ölçeklerinde algılanan ekonomik düzey anlamlı değişiklikler yaratmıştır. Bu farklılık ekonomik durumunu kötü algılayan gruptan kaynaklanmaktadır. Pınar ve ark. (2015), Çavuşoğlu ve Tümkaya (2010), Demirel ve ark. (2015)'nin araştırma bulguları da bulgularımızla paralellik göstermektedir. Sosyoekonomik düzey arttıkça yaşanan duygusal tükenmişlik azalmaktayken, duyarsızlaşmanın arttığı görülmektedir. Bu durum kötü ekonomik duruma sahip öğrencilerin yaşam standardı olarak bu ekonomik duruma uyum sağlarken; gittikçe daha olumlu bir ekonomik durum açısından umut ve beklentilerinin azaldığı şeklinde düşünülebilir. Kaya ve Arıöz (2014) araştırmalarında öğrencilerin ekonomik durum algıları ile tükenmişlik arasında anlamlı bir fark olmadığını ortaya koymuştur. Araştırma bulgularımıza göre ek bir işte çalışma durumu Duygusal Tükenmişlik alt ölçeğinde istatistiksel anlamda farklılık yaratmaktadır. Başka bir işte çalışıyor olmanın bizim araştırmamızda duygusal tükenmişliği düşürdüğü ortaya konmuştur. Öğrencilerin akademi dışında bir işle ilgileniyor olmaları hem üretken ve etkin bir hayat yaşamaları anlamında daha değerli hissettirmesi, hem de ekonomik değişkenler açısından duygusal boyutuyla tükenmişlikle daha etkili baş etmelerini sağlıyor olabilir. Bu açıdan fiziksel yorgunluğa rağmen daha doyumlu zamanlar açısından başka bir işte çalışmanın öğrencileri tükenmişliğe karşı desteklediği şeklinde yorumlanabilir. Bulgularımızın aksine Çapur (2006) ve Chunming ve ark. (2017)'nin yaptığı araştırmada öğrencilerin çalışıyor olmalarının okul hayatlarını olumsuz etkilediği, okula devamsızlık yapma oranlarının yüksek olduğu, okuldan uzak kaldıkları ve bu durumun okuldan soğuyup derslerden geri kalıp başarısız olmalarına neden olduğunu saptanmıştır.

Öğrencilerin MTÖ-ÖF puan ortalamalarının sınıflara göre dağılımları değerlendirildiğinde alt boyutların tümünde anlamlı değişiklikler olduğu saptanmıştır. Bu farklılığın 3. ve 4. sınıflardan kaynaklandığı belirlenmiştir. Örnekleme yer alan intörnlere kişisel başarı düzeyi artmasına rağmen tükenmişliğin diğer boyutları olumsuz etkilenmiştir. Benzer şekilde Ayaz Alkaya ve ark. (2018) intörnlük uygulamasının hemşirelik öğrencilerinde özellikle artmış tükenmişlikle ilişkili olduğunu belirlemiştir. Bu bulgular Çapri ve arkadaşları (2012), Kutsal ve Bilge (2012), Çapulcuoğlu ve Gündüz (2013), Tansel (2015), Seçer (2015), Chunming ve ark. (2017) ve Njim ve ark. (2018)'nin araştırmalarıyla da desteklenmektedir. Sınıf seviyesi arttıkça öğrencilerin daha fazla tükenmişlik yaşamaktadır. Boni ve ark. (2018) yoğun çalışma temposunun tükenmişlik için önemli bir risk etmeni olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan daha üst sınıf öğrencilerinin bitirme tezi hazırlama, atama için merkezi sınavlara hazırlanma, istihdam belirsizliği

ve okul sınavları gibi etkenler nedeniyle daha fazla tükenme yaşadığı düşünülebilir. Nitekim Watson ve ark. (2008)'ı artan stres ve yorgunluğun hemşirelik öğrencilerinin tükenmişliğiyle ilişkisini ortaya koymuştur. MTÖ-ÖF puan ortalamalarının görülen haftalık ders saatine göre dağılımları değerlendirildiğinde; Duygusal Tükenme ve Duyarsızlaşma alt ölçeklerinde anlamlı değişiklikler olduğu saptanmıştır. Bu farklılık 30 saat ve üzeri ders gören gruptan kaynaklanmaktadır. Tansel (2015)'in yaptığı çalışmada da 30 ve üzeri saat dersi olan öğrencilerin daha yüksek düzeyde tükenmişlik yaşadığı belirlenmiştir. Yine Gündüz ve ark. (2012)'nin çalışmasında haftalık 21-30 ve 31 saat üzerinde ders yükü olan öğrencilerin duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt ölçek puan ortalamaları, haftalık ders yükü 16-20 saat olan öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. Boni ve ark. (2018)'nin birinci sınıf sağlık öğrencileriyle yaptıkları çalışma bulguları da bu sonuçlarla paralellik göstermektedir. Bu durum ders saatinin öğrenciler için "iş yükü" olarak kabul edilebileceğinden fiziksel bir etmen olarak tükenmişliği tetiklediği şeklinde düşünülebilir.

Araştırmamızda öğrencilerin not ortalamaları tükenmişliği her boyutuyla etkilemiştir. Ortalama başarı düştükçe tükenmişlik artmaktayken şaşırtıcı olarak kişisel başarı boyutu puanlarını düşürmüştür. Bu noktada notları daha yüksek olan öğrencilerin kendilerini daha katı şekilde değerlendirdikleri için başarı alanında daha fazla tükendikleri düşünülebilir. Kaya ve Arıöz (2014) özellikle duygusal tükenme boyutunun not ortalaması ile yakından ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Araştırma bulgularımıza uymayan şekilde Kutsal ve Bilge (2012) ve Demirel ve ark. (2015) da çalışmalarında okul başarısı yüksek olan öğrencilerin her boyutuyla tükenmişlik düzeylerinin düştüğünü saptamışlardır. Çavuşoğlu ve Gündüz (2013) ise özellikle duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutlarında farklılık tespit etmiştir. Bu sonuçlar bizi bir döngüye ulaştırmış olup; not ortalaması düşük olan öğrencilerin tükenmişlik düzeyi artarken aynı zamanda tükenmişliğin artmasıyla not ortalamasında anlamlı bir düşüşü tetiklediğini düşündürmüştür. Bu bulguların aksine Tümkaya ve Çavuşoğlu (2010) not ortalamasını tükenmişlik açısından etkili bir değişken olarak değerlendirmemektedir.

Hemşirelik bölümüne gönüllü olarak kendi isteğiyle gelmeyen öğrencilerin tükenmişlik puan ortalamaları her boyut açısından anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. Kaya ve Arıöz (2014)'ün araştırması da bulgularımızla paralellik göstermektedir. Aydın ve ark. (2017)'i bölümü isteyerek okuyanlarda duygusal tükenme düşerken, kişisel başarı düzeylerinin arttığını ortaya koymuştur. Bu noktada, bölüme isteyerek gelenlerin bölümüne daha iyi uyum sağladığı ya da daha fazla mücadele verdikleri düşünülebilir. Bu yönde bilimsel kanıtlara ve araştırmalara gereksinim bulunmaktadır. Benzer şekilde bölümden memnuniyet düzeyi de tükenmişliğin tüm boyutları açısından etkilidir. Demirel ve ark. (2015)'i çalışmalarında öğrencilerin eğitim memnuniyeti arttıkça tükenmişliğin önemli ölçüde düştüğünü ifade ederken; Atalayın ve ark. (2013), Tansel ve ark. (2015), Ertekin ve ark. (2015) ve

Njim ve ark. (2018)'nin araştırmalarında bölümünü değiştirmek isteyen, mezuniyet sonrası başka bir alanda çalışmak isteyen ve mesleği olumsuz algılayan öğrencilerde daha fazla tükenme ve duyarsızlaşma yaşanmakta olduğu belirlenmiştir. Aydın ve ark. (2017)'nin hemşirelik öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada da bölümden memnun olmayan öğrencilerin duygusal tükenme alt boyutlarında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Araştırmamız bulguları da literatür ile uyumluluk göstermektedir. Çalışma hayatında ve özel hayatta mutlu olmanın, iyi bir kariyer elde etmenin ilk adımı kişiliğe uygun meslek seçmekle mümkündür. Kendine uygun meslek seçmiş olan kişiler daha az tükenmişlik yaşarken (Fındık ve ark. 2011) işlerini severek yapar, mesleğinde ilerler, böylece hem coşkulu hem mutlu hem de verimli olarak yaşamlarını sürdürmektedirler (metefankara.meb.gov.tr, 20.01.2018). Bölüme gönülsüz başlamak tükenmişliği tetiklemenin yanında öğrencileri bölümden uzaklaştırdığı ve başka meslek arayışına ittiği düşünülebilir.

Eğitim sisteminden ve ortamın fiziki koşullarından memnuniyetsiz olan öğrencilerde tükenmişlik daha yüksek düzeyde tespit edilmiştir. Bu noktada bulgularımızı tartışacak başka bir araştırma sonucuna ulaşamamıştır. Yeterli ve donanımlı teorik literatür, laboratuvar ve uygulama alanlarının olmaması, yoğun dersler arasında dinlenme için uygun zaman ve mekanın bulunmaması ve kalabalık sınıflarda eğitim almaları gibi değişkenlerin etkililiği bu açıdan daha ayrıntılı olarak incelenmelidir.

Araştırmamıza göre sosyal bir etkinliğe katılmıyor olmak da tüm tükenmişlik boyutlarında anlamlı bir artış yaratmaktadır. Gündüz ve ark. (2012)'ı da benzer şekilde sosyal desteğe sahip olmayan öğrencilerin daha fazla tükendiği ve öğrencilerin kendilerini başarılı hissetmediklerini saptamıştır. Tansel (2015) ile Pınar ve ark. (2015) ise sosyal etkinlik yetersizliğinin yalnızca Kişisel Başarı alt boyutunu etkilediğini belirlemiştir. Öğrencilerin kliniklerdeki yoğun çalışma durumları, son sınıf öğrencilerin sınav ve mezuniyet aşamasında olmalarından dolayı hobilerine zaman ayıramamaları tükenmişlik nedenleri arasında sayılabilir.

Bu araştırmanın sonuçları doğrultusunda öğrencileri tükenmişlik sendromuna yönelik farkındalıklarını arttıracak ve stresle etkili baş etme yollarını güçlendirecek seminerlere yönlendirmek, doğru ve zamanında bilgi sağlayacak bu seminerleri düzenlemek, tükenmişlik belirtileri gösteren öğrencilere yönelik sistemli tarama çalışmalarını yürütmek, gerekli görülen öğrencilere yönelik destek ve danışmanlık sistemlerini daha etkin hale getirmek ve öğrencilerin daha fazla sosyalleşebilecekleri düzende bir eğitim programı ve ortamı yaratmak hemşirelik öğrencilerinde tükenmişliği önlemek ve azaltmak açısından değerli bulunan önerilerdir.

KAYNAKÇA

- Atalayın Ç. Tezel H, Önal B. ve ark. Diş Hekimliği Öğrencilerinde Tükenmişlik: Ön Çalışma. İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi 2013; 47(3): 6–18.
- Ayaz Alkaya S, Yaman Sözbir Ş, Bayrak Kahraman B. The Effect Of Nursing İnternship Program on Burnout and Professional Commitment. Nurse Education Today 2018; 68:19-22.
- Aydın,D Akay B, Baydemir,S .Hemşirelik Öğrencilerinde Tükenmişlik ve Etkileyen Faktörler. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi 2017; 7(81):19-23
- Balkas M, Duru E, Buluş M ve ark. Tükenmişliğin Öğretmen Adayları Arasındaki Yaygınlığı, Demografik Değişkenler Ve Akademik Başarı İle İlişkisi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2011; 29: 151-65.
- Bekir HŞ, Şahin H, Şanlı SH. Eğitim Fakültesi'nde Öğrenim Gören Öğrencilerin Tükenmişlik Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. e-Journal of New World Sciences Academy 2012;7(2), 2c0041.
- Boni RADs, Paiva CE, de Oliveira MA et al. Burnout Among Medical Students During The First Years of Undergraduate School: Prevalence and Associated Factors. PLoS ONE 2018; 13(3): e0191746. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0191746>
- Byrne RJ. Burnout:Testing For The Validity ,Replication, And Invariance Of Causals Tructure A Cross Elementary, Intermediate, And Secondary Teachers. American Educational Research Journal 1994;31(3),645-73.
- Chunning WM, Harrison R., MacIntyre R. et al. Burnout In Medical Students: A Systematic Review Of Experiences In Chinese Medical Schools. BMC Medical Education 2017. <https://doi.org/10.1186/s12909-017-1064-3>.
- Çam O. Hemşirelerde Tükenmişlik Sendromunun Araştırılması, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Programı, Doktora Tezi, İzmir;1991.
- Çam O. Tükenmişlik Envanterinin Geçerlilik ve Güvenirliğinin Araştırılması. VII.Ulusal Psikoloji Kongresi, 25 Eylül 1992, Ankara. (Kongre Kitabı s.s: 155- 160).
- Çam O. Tükenmişlik (Burnout) Sendromunun İncelenmesi. 28. Ulusal Psikiyatri Kongresi, 30 Eylül 1992, Ankara.
- Çam O, Engin E. Hemşirelerde Tükenmişlik. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi 2017; 10 (51): 501-7.
- Çapri B, Gündüz B, Gökçakan Z. Maslach Tükenmişlik Envanteri-Öğrenci Formu'nun (MTE-ÖF) Türkçe'ye Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2011; 1 (40): 134–47.
- Çapulcuoğlu U, Gündüz B. Lise Öğrencilerinde Tükenmişliğin Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Okul Türü ve Algılanan Akademik Başarı Değişkenlerine Göre İncelenmesi. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2013; 3(1), 12-24.
- Çapur Ç. Çalışan İlköğretim Öğrencilerinin Eğitim Beklentileri. Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Adana;2006.
- Çavuşoğlu İ. Sınıf Öğretmenliği Son Sınıf Öğretmen Adaylarının Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2009.
- Demirel ON, Yılmaz Y, Üngüren E. Meslek Yüksekokul Öğrencilerinin Tükenmişlik Düzeyleri Üzerine Bir Çalışma. EKEV Akademi Dergisi 2015;(62):173-83.
- Ergin C. Doktor ve Hemşirelerde Tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Uyarlanması, VII. Ulusal Psikoloji Kongresi, Bilimsel Çalışmaları. Ankara; 1992: 143 - 154.

- Ertekin Pınar Ş, Bilgiç D, Demirel D ve ark. Sağlık Alanlarında Okuyan Üniversite Öğrencilerinin Tükenmişlik ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişki. TAF Preventive Medicine Bulletin 2015;14(4):284-92.
- Fındık ÜY, Erol Ö, Süt N ve ark. Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Hemşirelerin Tükenmişlik Düzeyleri. Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi 2011;27(3):55-65.
- Güdük M, Erol Ş, Yağcıbulut Ş. ve ark. Ankara'da Bir Tıp Fakültesi'nde Okuyan Son Sınıf Öğrencilerde Tükenmişlik Sendromu. STED 2005; 14(8): 169 -73.
- Gündüz B, Çapri B, Gökçakan Z. Üniversite Öğrencilerinin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi 2012; 19: 38-55.
- Ishak W, Nikraves R, Lederer S et al. Burnout In Medical Students: A Systematic Review. The Clinical Teacher 2013;10(4):242-5.
- Kaçmaz N. Tükenmişlik(Burnout) Sendromu. İstanbul Üniversitesi. İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi 2005;68(1),46-7.
- Karadağ F, Karagöz N, Ateşi FÇ. ve ark. Denizli İlinde Çalışan Hemşirelerde Tükenme Düzeyi. Nöropsikiyatri Arşivi 2001;38(4):208-14.
- Kaya D, Arıöz A. Ebe ve Hemşire Öğrencilerinde Tükenmişlik Düzeyi ve Etkileyen Faktörler. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2014;31:89-99.
- Kutsal D, Bilge F. Lise Öğrencilerinin Tükenmişlik ve Sosyal Destek Düzeyleri. Eğitim ve Bilim 2012; 37(164): 283-97.
- Lamothe M, Rondeau E, Malboeuf-Hurtubise C et al. Outcomes of MBSR or MBSR-based Interventions In Health Careproviders: A Systematic Review With A Focus On Empathy Andemotional Competencies. Complementary Therapies in Medicine 2016;24:19-28.
- Maslach C, Jackson SE. The Measurement Of Experienced Burnout. Journal of Occupational Behaviour 1981; 2, 99-113.
- Maslach C, Leither MP. The Truth About Bournout. San Francisco: Jossey-Bass;1997.
- Maslach C, Schaufeli WB, Leiter MP. Job burnout. Annual Review of Psychology 2001; 52, 397-422.
- Metin Ö, Özer FG. Hemşirelerin Tükenmişlik Düzeyinin Belirlenmesi, Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokul Dergisi 2007;10(1),58-66.
- Milli Eğitim Bakanlığı Metefankara.meb.gov.tr (Erişim Tarihi:20.01.2018).
- Naçar M, Baykan Z, Çetinkaya F. Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Birinci Ve İkinci Sınıf Öğrencilerinde Tükenmişlik Durumu Ve Eğitimin Etkisi. Tıp Eğitimi Dünyası Dergisi 2012; 35: 9-20.
- Njim T, Mbanga C, Mouemba D et al. Determinants Of Burnout Syndrome Among Nursing Students İn Cameroon: Cross-Sectional Study. BMC Research Notes 2018; 11:450.
- Ören N, Türkoğlu H. Öğretmen Adaylarında Tükenmişlik. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2006:16.
- Rees SC, Heritage B, Osserian-Moisson R. et al. Can We Predict Burnout among Student Nurses? An Exploration of the ICWR-1 Model of Individual Psychological Resilience. Front Psychol 2016;7: 1072.
- Sarıgöz O, Çermik Y. Maslow'un Tükenmişlik Ölçeği İle MYO Öğrencilerinin Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenerek Değerlendirilmesi. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi 2012;1(2), 116-122.
- Schaufeli WB, Martinez IM, Marques-Pinto A. Et Al. Burnout And Engagement In University Students: A Cross National Study. J Cross Cult Psychol 2002;33(5): 464-81.
- Seçer İ. Üniversite Öğrencilerinde Okul Tükenmişliği ile Psikolojik Uyumsuzluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2015;19 (1): 81-99.

- Sertöz ÖÖ, Binbay İT, Mete HE. Tükenmişliğin Nörobiyolojisi: Hipotalamus-Pituiter-Adrenal Eksen ve Diğer Bulgular Türk Psikiyatri Dergisi 2008; 19(3): 318-28.
- Sevencan F, Çayır E, Üner, S. Burnout Status Of İtern Doctors And Associated Factors. Cah Socio Demo Med. 2011; 50: 501-16.
- Tansel B. Üniversite Öğrencilerinin Tükenmişlik Düzeyinin İncelenmesi. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 2015;44(2), 241-68.
- Taris TW, Le Blanc PM., Schaufeli WB. et al. Are There Causal Relationship Between The Dimensions Of The Maslach Burnout Inventory? A Review And Two Longitudinal Tests. Work Stress, 2005; 19 (3): 238255.
- Tümkiye S, Çavuşoğlu İ. Sınıf Öğretmenliği Son Sınıf Öğretmen Adaylarının Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2010; 19(2),468 – 81.
- Watson R., Dearly I, Thompson D. et al. A Study of Stress And Burnout in Nursing Students in Hong Kong: A Questionnaire Survey. Int J Nurs Stud. 2008; 45(10):1534-42.